

KÜLÜGYI MŰHELY – GYORSELEMZÉS SOROZAT

TÓTH ZOLTÁN BALÁZS

AZ ÉSZAK-AFRIKAI ORSZÁGOK ÉS A KŐOLAJ-EXPORTÁLÓ
ORSZÁGOK SZERVEZETE (OPEC) KÖZÖTTI KAPCSOLATOK
ÁTTEKINTÉSE 2011 ÉS 2020 KÖZÖTT

2020. ÉV 1. SZÁM

KÜLÜGYI MŰHELY – GYORSELEMZÉS SOROZAT

A Külügyi Műhely Alapítvány
elektronikus (online) megjelenésű időszaki kiadványa

FŐSZERKESZTŐ:

Antal Kristóf

SZAKMAI LEKTOR:

Tóth Nikolett

KIADÓ:

Külügyi Műhely Alapítvány
1043 Budapest, Erzsébet utca 19.
Tel.: +3630-473-3508

Honlap: www.kulugyimuhelyalapitvany.hu

E-mail: kmszerkesztoseg@gmail.com

A kiadványt az Országos Széchényi Könyvtár
Elektronikus Periodika Archívum és Adatbázis archiválja.

© Tóth Zoltán Balázs 2020.

© Külügyi Műhely Alapítvány, 2020.

ISSN 2630-8088

AZ ÉSZAK-AFRIKAI ORSZÁGOK ÉS A KŐOLAJ-EXPORTÁLÓ ORSZÁGOK SZERVEZETE (OPEC) KÖZÖTTI KAPCSOLATOK ÁTTEKINTÉSE 2011 ÉS 2020 KÖZÖTT

OVERVIEWING THE BILATERAL RELATIONS BETWEEN THE NORTH AFRICAN COUNTRIES AND THE ORGANIZATION OF THE PETROLEUM EXPORTING COUNTRIES (OPEC) BETWEEN 2011 AND 2020

TÓTH ZOLTÁN BALÁZS^{1 2}

Absztrakt: Az észak-afrikai régióban három ország rendelkezik nagyobb szénhidrogén-készletekkel, ezek Líbia, Algéria és Egyiptom. Líbia és Algéria tagja a Kőolaj-exportáló Országok Szervezete (OPEC) elnevezésű kezdeményezésnek, míg Egyiptom szorosan együttműködik azzal. A hangsúlyosan észak-afrikai és közel-keleti országokat tömörítő OPEC egyidejűleg kénytelen szembenézni olyan kihívásokkal, mint a tagállamok közötti esetleges érdekellentétek, az együttműködésen kívüli szereplők – Egyesült Államok – ráhatása a globális kőolaj-piacra, valamint pozíciójának megerősítéséhez további partnerek bevonása. A 2011 és 2020 közötti időszakban az OPEC működését ráadásul az Arab tavasz nyomán fellépő politikai, legrosszabb esetben fegyveres válságokhoz – líbiai polgárháború – is hozzá kellett illeszteni.

Kulcsszavak: Észak-Afrika, Közel-Kelet, OPEC, GCC, APPO, szénhidrogén

Abstract: In the North African region, three countries have significant hydrocarbon reserves, namely Libya, Algeria and Egypt. Libya and Algeria are members of the Organization of the Petroleum Exporting Countries (OPEC), while Egypt works closely with it. The OPEC, in which the North African and Middle Eastern countries are overrepresented – faces many challenges, such as potential conflict of interests between the members, the impact of non-cooperative actors – the United States – on the global oil market, and the involvement of additional partners to strengthen the organization's position. In addition, between 2011 and 2020, the operation of OPEC had to be adapted to the political crisis and – in some cases – armed conflicts following the Arab Spring.

Keywords: North Africa, Middle East, OPEC, GCC, APPO, hydrocarbons

¹ Külügyi Műhely c. online tudományos folyóirat főszerkesztő, Külügyi Műhely Alapítvány szakmai vezető. E-mail címe: toth.zoltanbalazs@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9999-2841>

A szerző további munkásságát lásd a Magyar Tudományos Művek Tára oldalán: <https://m2.mtmt.hu/gui2/?type=authors&mode=browse&sel=10061240&view=simpleList>

² A tanulmány a Young Leaders Fellowship Fund – Fiala Vezetők Ösztöndíja Alapítvány által támogatott, Az észak-afrikai országok bilaterális gazdasági kapcsolatainak alakulása az Európai Unióval és nemzetközi szervezetekkel 2011. után c. kutatásnak köszönhetően jelenhetett meg.

BEVEZETÉS

A szénhidrogének világgazdaságban betöltött szerepe vitathatatlan, amely a XIX. századtól kezdve folyamatosan alakította a világpolitikai és világgazdasági viszonyokat. A szénhidrogén-készletek kapcsán különös figyelmet érdemel Észak-Afrika és hangsúlyosabban a Közel-Kelet, mivel a 10 legnagyobb szénhidrogén-készlettel rendelkező ország közül 6 helyezkedik el a vizsgált régióban, és ezen kívül számos ország építkezik a szektorra.³

A tanulmány célja, hogy az észak-afrikai országok aspektusából megvizsgálja azok szénhidrogénnel kapcsolatos szakpolitikáikat, építkezve a Kőolaj-exportáló Országok Szervezete (angol elnevezés: *Organization of the Petroleum Exporting Countries*, rövidítve: OPEC) munkásságára. A tanulmány az ENSZ statisztikai besorolásától eltérően az észak-afrikai országok alatt Algériát, Egyiptomot, Líbiát, Marokkót és Tunéziát vizsgálja meg, hangsúlyosan az Arab tavasz óta eltelt időszakban, azaz 2011 és 2020 között.⁴ A tanulmány célja, hogy átfogó képet adjon az észak-afrikai országok szénhidrogénnel kapcsolatos szakpolitikájáról, és azokat kontextusba helyezze a későbbiekben ismertetett nemzetközিয়েgyüttműködésekkel. A fentieknek megfelelően az I. fejezet az OPEC működésének bemutatására fókuszál, további nemzetközi együttműködések beemelésével, míg a II-IV. fejezetek az egyes országokra lebontva mutatja be a szektor működését, valamint tíz éves viszonylatban a kihívásokat.

I. AZ OPEC MŰKÖDÉSÉNEK ÁTTEKINTÉSE

Az OPEC elnevezésű állandó kormányközi szervezetet 1960-ban hozta létre Irak, Irán, Kuvait, Szaúd-Arábia és Venezuela. A szervezet célja, hogy

- 1) koordinálja és összehangolja a részes államok olajpolitikáit annak érdekében, hogy mind az egyéni, mind a kollektív hasznot maximalizálják;
- 2) biztosítsa a nemzetközi olajpiacon az árstabilitást;
- 3) kellő figyelmet fordítson a kitermelő országok érdekeire és az állandó jövedelem biztosítására, valamint a fogyasztó országok gazdaságos és rendszeres kőolajellátásához hozzájáruljon.⁵

A szervezet 2020-ban a 13, jelentős szénhidrogén-készletekkel rendelkező országgal működött együtt, úgy mint Algéria (1969), Angola (2007), Egyesült Arab Emírségek (1967), Kongói Köztársaság (2018), Egyenlítői Guinea (2017), Gabon (1975), Irak, Irán, Kuvait, Líbia (1962), Nigéria (1971), Szaúd-Arábia és Venezuela.⁶ Az OPEC-nek korábban még tagja volt Ecuador (1973-ban lépett be, majd 1992-ben felfüggesztette a tagságát, 2007-től újra élt az együttműködés majd 2020-ban visszavonta a tagságát), Indonézia (1962-ben lépett be, 2009-ben felfüggesztette a tagságát, 2016-ban újra aktiválta

³ A 10 legnagyobb szénhidrogén készlettel rendelkező ország csökkenő sorrendben: Venezuela, Szaúd-Arábia, Kanada, Irán, Irak, Kuvait, Egyesült Arab Emírségek, Oroszország, Líbia, Nigéria. Forrás: CIA World Factbook.

⁴ Nyugat-Szahara területének mintegy háromnegyedét a szomszédos Marokkó tartja az ellenőrzése alatt, továbbá a fennmaradó területeken működő kormányzat korlátozott önrendelkezéssel bír. Szudán pedig, földrajzi helyzetéből fakadóan, nem részese annak az együttműködésnek az Európai Unióval, amely az északi szomszédjai kapcsán megvalósult, illetve a későbbiekben bemutatásra is kerül. Forrás: Methodology, Standard country or area codes for statistical use (M49)

⁵ OPEC Statute, 2012.

⁶ Forrás: https://www.opec.org/opec_web/en/about_us/25.htm

a tagságát majd ismét felfüggesztette), valamint Katar (1961-ben lépett be és 2019-ben kilépett a szervezetből).⁷

Ország	2000.	2005.	2010.	2015.	2019.
Algéria	11,3	12,2	12,2	12,2	12,2
Angola	5,9	9	9	9,5	7,7
Egyesült Arab Emírségek	97,8	97,8	97,8	97,8	97,8
Kongói Köztársaság	1,5	1,9	2	2,9	2,8
Egyenlítői Guinea	0,8	1,8	1,7	1,1	1,1
Gabon	2,4	2,1	2	2	2
Irak	112,5	115	143,1	142,5	145
Irán	99,5	136,2	151,1	158,4	208,6
Kuvait	96,5	101,5	101,5	101,5	101,5
Líbia	36	41,4	47	48,3	48,3
Nigéria	29	36,2	37,2	37	36,8
Szaúd-Arábia	262,7	264,2	264,5	266,4	258,6
Venezuela	76,8	80	296,5	300,8	303,8

1. sz. táblázat. A jelenlegi OPEC tagállamok feltárt olajkészleteinek változása 2000 és 2019 között milliárd hordóban. Forrás: OPEC adatbázis.

2016-ban az OPEC világgazdaságban betöltött szerepe tovább erősödött azzal, hogy további 11, jelentős szénhidrogén-készlettel rendelkező országgal alakított ki középtávú együttműködést, amely OPEC+ néven vonult be a köztudatba. Az OPEC+ hivatalosan 2017. január 1-jén lépett életbe, és napjainkig globális szinten az olajszállítmányok 55%-át, míg a feltárt szénhidrogén-készletek 90%-át fedi le.⁸ Olyan országok csatlakoztak az együttműködéshez, mint Azerbajdzsán, Bahrein, Brunei, Egyenlítői Guinea (az együttműködés ideje alatt az OPEC teljes jogú tagjává vált), Kazahasztán, Malajzia, Mexikó, Omán, Oroszország, Szudán és Dél-Szudán (érdemes megemlíteni, hogy Egyenlítői Guinea az együttműködés ideje alatt az OPEC teljes jogú tagjává vált).⁹ Szintén említésre méltó tény, hogy az OPEC+ együttműködésből Kazahasztán, Mexikó, Omán és Oroszország már az 1980-as évektől kezdődően megfigyelőként vannak jelen az OPEC szervezetében, valamint összehangolják azzal a szakpolitikájukat.¹⁰

⁷ Forrás: https://www.opec.org/opec_web/en/about_us/25.htm

⁸ Cohen, 2018.

⁹ Declaration of Cooperation OPEC and non-OPEC, 2017.

¹⁰ Ortiz, 2014.

OPEC tagok	Olajkészlet (milliárd hordó)	OPEC+ tagok	Olajkészlet (milliárd hordó)
Algéria*	12,2	Azerbajdzsán	7
Angola*	7,7	Bahrein	0,1
Egyesült Arab Emírségek	97,8	Brunei	1,1
Kongói Köztársaság*	2,8	Kazahsztán	30
Egyenlítői Guinea*	1,1	Malajzia	3,6
Gabon*	2	Mexikó	5,7
Irak	145	Omán	5,3
Irán	208,6	Oroszország	80
Kuvait	101	Szudán*	5
Líbia*	48,3	Dél-Szudán	3,7
Nigéria*	36,8		
Szaúd-Arábia	258		
Venezuela	303,8		

2. sz. táblázat. Az OPEC tagok és OPEC+ együttműködésben részes további felek feltárt olajkészletei 2019-ben milliárd hordóban. A csillaggal (*) jelölt országok egyben tagjai az Afrikai Kőolajkitermelők Szervezetének (angol elnevezés: *African Petroleum Producers' Organization*, a továbbiakban rövidítve: APPO). Forrás: OPEC adatbázis, Bahrein esetében 2017-es adat a CIA World Factbook adatai alapján.

Az OPEC+ együttműködés eredeti mandátuma arra vonatkozott, hogy 6+6 hónapig a részes felek vállalják az olajkitermelés maximalizálását, amellyel a kőolaj világpiaci árának pozitív változását remélték. Az együttműködés középtávon összességében sikeresnek mondható – bár nyilván feszülnek érdekellentétek a részes felek között, amelyek politikai és gazdasági eredetűek – ugyanis 2017 és 2020 között az OPEC+ egy működő érdekegyeztető platformnak számított. 2019 júliusában a felek az Együttműködés Kartájának (angol elnevezés: *Charter of Declaration*) aláírásával erősítették meg a további együttműködési szándékot.¹¹ 2020-ban az OPEC+ már a 10. (rendkívüli) ülésen folytatta a munkáját.¹² Bár az OPEC a 2016-ot megelőző évtizedekben is jelentős világgazdasági befolyással bírt – elegendő az 1973-as olajválságra gondolni – ugyanakkor az OPEC+ együttműködés tulajdonképpen az olajszállítványok és szénhidrogén-készletekkel rendelkező országok döntő hányadát is lefedi. További, elsősorban az Egyesült Államok számára kedvezőtlen fejlemény, hogy az OPEC+ lehetőséget teremt Oroszország nemzetközi szinten betöltött szerepének erősödéséhez is.¹³

Ugyan az együttműködésnek köszönhetően a kőolaj világpiaci árát némileg sikerült stabilizálni, a 2020-as év a COVID-19 pandémiás helyzet kapcsán jóformán lenullázta az

¹¹ Mammadov, 2019.

¹² The 10th (Extraordinary) OPEC and non-OPEC Ministerial Meeting concludes, 2020.

¹³ Az Egyesült Államok világpolitikai és világgazdasági súlya nagymértékben összefonódik a szénhidrogén-készletekkel kapcsolatos politikájával. Említésre méltó tény, hogy a feltárt kőolaj-készletei alapján az Egyesült Államok a 11. helyen áll a nemzetközi rangsorban, összesen 36,52 milliárd hordó áll a rendelkezésére, míg a földgáz-készlet kitermelése kapcsán az 1. helyen áll (Oroszország, Irán, Kanada és Kína követi). A globális szinten is meghatározó energiahordozó-készletek birtoklásával aktívan képes befolyásolni a kőolaj-, és földgáz árának alakulását, amely alááshatja például az OPEC célkitűzéseit. Forrás: World's largest oil reserves by country, 2020. és Global Energy Statistical Yearbook, 2020.

addigi eredményeket, ugyanis a világgazdaság részleges leállásával párhuzamosan a szénhidrogén-készletek iránti kereslet is bezuhant, értelemszerűen magával rántva annak kereskedelmi árát is. A kőolaj-exportra szakosodott észak-afrikai és közel-keleti országok ennél fogva nehéz helyzetbe kerültek, hiszen további fontos ágazatok befagyásával – például turizmus – párhuzamosan a régió egyik legfontosabb bevételi forrásától is elesett.

Az OPEC mellett érdemes néhány szót ejteni az Öböl Menti Együttműködési Tanács (angol elnevezés: *Gulf Cooperation Council*, a továbbiakban rövidítve: GCC) Észak-Afrikában és Közel-Keleten betöltött szerepéről, hiszen több jelentős kőolaj-exportáló országot, köztük Szaúd-Arábiát is tömöríti a vizsgált régióban.

Országok	Olajkészlet (milliárd hordó)	Gázkészlet (billió köbméter)	OPEC tagság	GCC tagság	APPO tagság
Algéria	12,2	4,3	X		X
Egyiptom	3,3	2,1			X
Líbia	48,3	1,4	X		X
Marokkó	0,000684	na.			
Tunézia	0,49	na.			
Bahrein	0,1	0,2		X	
Egyesült Arab Emírségek	97,8	5,9	X	X	
Irak	145	3,6	X		
Irán	208,6	31,9	X		
Izrael	0,0127	0,4			
Jemen	3	0,3			
Jordánia	0,001	na.			
Katar	25,2	24,7		X	
Kuvait	101,5	1,7	X	X	
Libanon	0				
Omán	5,3	0,7		X	
Szaúd-Arábia	258,6	5,9	X	X	
Szíria	2,5	0,3			

3. sz. táblázat. Az észak-afrikai és közel-keleti országok 2019-re felfedezett kőolaj- és gázkészleteinek összehasonlítása az OPEC, GCC és APPO tagságukkal. Forrás: British Petrol (2019), OPEC adatbázis.

A 3. sz. táblázatból jól látható, hogy az észak-afrikai országok feltárt kőolaj-készletei – Líbia kivételével – eltörpülnek több, közel-keleti állam mellett, amely a téma szempontjából természetesen meghatározza a súlyukat is. A GCC célja a tagállamok közötti koordináció, együttműködés és integráció mélyítése. Ugyan a GCC egy sokszínű paletta mentén látja el tevékenységét, a gazdasági és pénzügyi kérdések vonatkozásában nem lehet eltekinteni az olajbevételektől, hiszen számos ország nemzetgazdaságának alappilléret jelenti. Ennél fogva az OPEC, vagy OPEC+ döntései közvetlen ráhatást gyakorolnak a GCC tagállamok gazdasági helyzetére, amely érdekkülönbözőséghez is vezethet.

Szintén érdemes megemlíteni a 2. és 3. sz. táblázatoknál is hivatkozott APPO tevékenységét, amely önmeghatározása szerint a részes felek közötti együttműködés előmozdításán túlmenően az afrikai szénhidrogén kérdésekben kíván vezető intézménnyé válni. A szervezet főtitkára 2018-ban úgy nyilatkozott, miszerint az APPO nyitott majd nem minden afrikai ország részvételére, mivel majd nem mindenhol foglalkoznak kőolaj-feldolgozással és/vagy felderítéssel, valamint ezzel egyidejűleg több afrikai országnak szánt OPEC tagságot is.¹⁴

II. ALGÉRIA

Az észak-afrikai régió második legnagyobb kőolaj-lelőhellyel rendelkező országa. Nem meglepő módon mind a kereskedelem – mintegy 96%-át a szénhidrogén-export adja – mind a GDP tekintetében meghatározó tényező. A teljes szénhidrogén-kitermelés megközelítőleg 75-80%-át az állami tulajdonú vállalat, a Sonatrach végzi, a fennmaradó százalékon nemzetközi szinten is jól ismert olajvállalatok osztozkodnak – úgy mint az amerikai Anadarko, a British Petroleum, a spanyol Cepsa, az olasz Eni, az orosz Gazprom stb.¹⁵ Az algériai olajpiacot a 2005-ös, szénhidrogénekről szóló törvény szabályozta, amely többek között némileg liberalizálta a feltárási és kitermelési folyamatokat is, jóllehet az erős állami jelenlét továbbra is megmaradt a piacon.¹⁶ 2013-ban a törvényt felülvizsgálták annak érdekében, hogy Algéria hatékonyabban tudja megszólítani a befektetőket, ami érintette a téma kapcsán releváns adózási szabályokat, a feltárási munkálatokat és a kitermelésre meghatározott határidőket meghosszabbította, ugyanakkor a Sonatrach szerepét változatlanul meghagyta.¹⁷

2020 januárjában a szénhidrogénekről szóló törvény ismételt módosításra került, szintén olyan logika mentén, hogy Algéria még jobban meg tudja szólítani a külföldi olajvállalatok befektetéseit (az Arab tavasz nyomán fellépő gazdasági visszaesés / stagnálás jóformán minden észak-afrikai országot érintett, amelyek különböző eszközökkel igyekeztek tőkét becsatornázni a gazdaság működésébe).¹⁸ A befektetők megszólítására azért van szükség, mert a Sonatrach számításai szerint Algéria területének kétharmada még nincs felfedezve, továbbá a már felfedezett lelőhelyek sincsenek teljes mértékben feltérképezve – ennél fogva arra számítanak, hogy az ország szénhidrogén-készlete magasabb a mostaninál.¹⁹ A Sonatrach a felfedezések és kitermelés intenzitásának növeléséhez 2017 és 2021 közötti időszakra egy 55 milliárd USD összegű befektetési tervet állított össze.²⁰

Ugyan Algéria részéről hiába mutatkozott törekvés arra 2011 után, hogy fokozza a szénhidrogén feltárással és kitermeléssel kapcsolatos befektetéseket, ezt számos tényező is akadályozta, hátráltatta. Bár az Arab tavasz megmozdulásai nem hoztak olyan volumenű politikai változásokat, mint Egyiptomban, Líbiában vagy Tunéziában, a politikai, gazdasági és társadalmi bizonytalanság végig kísérte az elmúlt 10 évet. Abdelaziz Bouteflika elnök 2013. óta korlátozottan volt cselekvőképes egészen 2019-es lemondásáig (stroke-ot kapott és tolószékhöz volt kötve), miközben egymást váltották a miniszterelnökök. Mindemellet

¹⁴ OPEC bulletin, 6-7/18, 2018.

¹⁵ Oil and Gas industry in Algeria: an overview, 2018.

¹⁶ Palmer – Bensoussan – Elbar – Sayah, 2009.

¹⁷ Background reference: Algeria, 2019.

¹⁸ Algeria hydrocarbon laws, 2020.

¹⁹ Oil and Gas – Hydrocarbons, 2019.

²⁰ Uo.

az országban olyan strukturális problémák is megmaradtak, mint a kevésbé hatékony államigazgatás és szabályozási környezet, korrupció, biztonsági kihívások, stb.

A fenti viszonyokhoz társult a kőolaj világpiaci árának kedvezőtlen alakulása is, amely az észak-afrikai és közel-keleti régió minden nagyobb, kitermeléssel és értékesítéssel foglalkozó országát érzékenyen érintette. 2011 és 2020 között erőteljesen ingadozott a kőolaj ára (lásd 4. sz. táblázat), ugyanakkor a COVID-19 világjárvány okán bekövetkezett világgazdasági visszaesés egyenesen katasztrofális fejleményt jelentett a fenti országok számára, és előre nem látható módon az év eleji 63 USD/hordóról 19 USD/hordóra csökkent a kőolaj ára.

Év	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
USD/hordó	88,37	102,96	93,12	93,31	52,7	33,97	52,36	61,98	46,31	63

4. sz. táblázat. Az olaj árának évenkénti alakulása USD/ hordó mértékegységben minden év január első hetében. Forrás: Crude Oil Prices – 70 Year Historical Chart.

Az OPEC és OPEC+ részéről az elmúlt évek a kitermelés időszakos visszaszorításáról szóltak, hogy ezzel stabilizálják a kőolaj világpiaci árát. A negatív folyamatok – csökkenő olajár, csökkenő kitermelés, politikai instabilitás, egészségügyi válság – 2020-ban érték össze, amely a Világbank előrejelzése alapján az idei évre visszaveti Algéria GDP növekedését, növeli a költségvetési hiányt, rontja a külkereskedelmi mérleget, valamint visszaveti az állami beruházások mértékét.²¹

III. EGYIPTOM

Az észak-afrikai régió harmadik legnagyobb szénhidrogén-készletekkel rendelkező országa, ugyanakkor a feltárt készletek mértéke összehasonlításban számottevően kisebb, mint Algériának vagy Líbiának. Bár Egyiptom nem részese sem az OPEC, sem az OPEC+ együttműködésnek, már az 1980-as évektől megfigyelőként van jelen, és szakpolitikáját összehangolja annak tevékenységével. Egyiptomot azért is érdemes önálló fejezetként kezelni, mivel az észak-afrikai régió legnépesebb és legnagyobb gazdaságával rendelkező országa, ennél fogva az energiafogyasztása is jelentős.

	Algéria	Egyiptom	Líbia	Marokkó	Tunézia
Népesség	42,2	98,4	6,6	36	11,5
GDP	173,7	250,8	52,6	117,9	39,7
Elektromosság-fogyasztás	65	166	30	33	17

5. sz. táblázat. Az észak-afrikai országok népessége (2018-as adat, millió fő), GDP-je (2018-as adat, milliárd USD) elektromosság-fogyasztása (TWh). Forrás: World Bank Data és International Energy Agency.

A kőolaj-, és gázesektor az egyik legdinamikusabb növekedést mutató terület Egyiptomban, 2018-ban a szénhidrogénekhez kapcsolódó tevékenységek a GDP 13,6%-át tették ki.²² Mindemellett Egyiptom nemzetközi szinten betöltött geostratégiai

²¹ Algeria's Economic Outlook – April 2020, 2020.

²² Forrás: <https://www.trade.gov/energy-resource-guide-egypt-oil-and-gas>

jelentősége is meghatározó, ugyanis a Szezei-csatornának és az úgynevezett SUMED vezetéknek elvitathatatlan jelentősége van a nemzetközi szénhidrogén szállításban. A közel-keleti országokból Európába és Észak-Amerikába irányuló szállítmányok jelentős része ugyanis ezen a két csatornán keresztül érkezik meg.

2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.
1,66	1,54	1,45	1,54	1,62	1,63	1,29	1,33

6. sz. táblázat. A SUMED vezetéken keresztül folyó nyers kőolaj, millió hordó/nap.

Forrás: The Suez Canal and SUMED Pipeline are critical chokepoints for oil and natural gas trade, 2019.

A kőolaj-ipar felügyelete és országos szintű koordinációja a Kőolaj- és Ásványkincsek Minisztériuma (angol elnevezés: *Ministry of Petroleum and Mineral Resources*) alá tartozik, amely 5 állami tulajdonú, szénhidrogénnel foglalkozó vállalat működéséért felel (a vállalatok rövidített elnevezései: EGPC, EGAS, ECHEM, GANOPE és EMRA).²³ Az EGPC és GANOPE az upstream (kutatás és kitermelés) üzletággal kapcsolatos tevékenységeket koordinálja, az EGAS felügyeli a földgáz-kitermelést, megszólítja a külföldi szereplőket a földgáz-kutatási licencekhez, míg az ECHEM Egyiptom petrokémiai szektorának fejlesztéséért felel.²⁴ Ahogy más szénhidrogén-készletekkel rendelkező országokban, úgy természetesen Egyiptomban is jelen vannak a nemzetközi szinten is meghatározó vállalatok, úgy mint a British Petrol, az Eni, vagy éppen a Royal Dutch Shell.

IV. LÍBIA

Az észak-afrikai régió legnagyobb szénhidrogén készletekkel rendelkező országa. 2011-ig az ország szénhidrogén-készletei feletti teljeskörű koordinációt a Nemzeti Olajvállalat (angol elnevezés: *National Oil Corporation*, a továbbiakban rövidítve: NOC) látta el, és számos külföldi tulajdonú olajcég tevékenykedett az országban, úgy mint a British Petrol, az amerikai ExxonMobil, az orosz Gazprom, a lengyel PGNiG, a holland Royal Dutch Shell, az Algériával foglalkozó fejezetben említett Sonatrach, stb.²⁵ A 2011-es forradalom ugyanakkor mind a szervezet működésére (a NOC vezetője, egyben olajügyi miniszter a forradalom kitörését követően elmenekült Líbiából), mind a kitermelésre és exportra, mind pedig a külföldi befektetésekre negatív hatást gyakorolt. Ebből a sokból a líbiai olajszektor még képes volt közel a válság előtti szintre visszakapaszkodni, ugyanakkor 2012-től kezdődően kiújultak a problémák. A polgárháború során megerősödött állam alatti szereplők sokszor vették célba a kőolaj-szektorhoz kapcsolódó létesítményeket, továbbá a kőolajlétesítmények védelmét ellátó testület (angol elnevezés: *Petroleum Facilities Guard*) megbomlott, és a korábban a NOC által finanszírozott testület kikerült annak ellenőrzése alól.²⁶ 2014-ig egyre súlyosbodott a helyzet, számos támadás érte a különböző létesítményeket, állam alatti szereplők formáltak jogok a kitermelésre és kereskedelemre, stb., amely hatására a kőolaj-kitermelés bezuhant.²⁷

²³ Forrás: <https://www.trade.gov/energy-resource-guide-egypt-oil-and-gas>

²⁴ Forrás: <https://www.eia.gov/international/analysis/country/EGY>

²⁵ Baxter, 2009.

²⁶ Oil and Gas in a New Libyan Era: Conflict and Continuity, 2019.

²⁷ Forrás: <https://tradingeconomics.com/libya/crude-oil-production>

2014-ben az egyre mélyülő politikai és társadalmi törésvonalak egy újabb polgárháborúhoz és kétfejű állam kialakulásához vezettek, ráadásul az Iszlám Állam Líbiában is sikeresen meg tudta vetni a lábát, amely szervezet a mai napig fenyegetést jelent akár a Líbiára, akár a környező országokra.²⁸ Mivel a líbiai gazdaság erőteljesen támaszkodik a szénhidrogének értékesítésére, az egymással szembenálló felek egyikének sem előnyös, ha a kitermelés csökken. Bár politikai megoldás az ország igazgatási egységesítésére nem született 2014. óta, viszont a NOC kapcsán sikerült a felek között kisebb konszenzusra jutni. 2016-ban a két „nemzeti” olajvállalat székhelyét egyesítették, ugyanakkor a felette gyakorolt hatalomban a polgárháborús felek nem tudtak megállapodni.²⁹ A helyzetet nehezíti, hogy az olajkutak és kikötők feletti kontroll nem összpontosul egy kézben, így hiába sikerült megállapodni a NOC működésében, a hatalmi viszonyok okán mégsem képes ellátni azt a szerepét, mint 2011 előtt. Ennek meg is lett az eredménye, 2011 és 2016 között mintegy negyedére esett vissza a kitermelés, ami köszönhető a politikai szembenállásnak (termelés visszafogása), az infrastruktúra állapotromlásának, a külföldi befektések elmaradásának, stb. 2016. óta viszont, dacára a polgárháborús viszonyoknak, az olajkitermelés újból emelkedő tendenciát mutatott, egészen 2020-ig bezáróan.³⁰ A mintegy 4 éves fellendülési időszakot olyan vállalatok használták ki beruházásra – például részesedés vásárlása kőolajlelő-helyekben, feltérési munkálatokba bekapcsolódás – mint az OMV, az Eni, BP, Shell, Cepsa, stb., valamint a szomszédos Egyiptom olajvállalatai is újraindították líbiai tevékenységüket.³¹ A külföldi vállalatok bevonására nagy szükség van, ugyanis a NOC becslései szerint ahhoz, hogy elérje a kitűzött termelési célt 2023-ra, mintegy további 18 milliárd USD értékű befektetésre lenne szükség.³² Természetesen ehhez a fegyveres konfliktus lezárására, valamint belföldi konszolidációs folyamatok elindítására is szükség lenne, hiszen azok hiányában a líbiai olajipar sem képes középtávon tervezni.

Továbbá az olaj világpiaci árának csökkenése – akárcsak Algéria esetében – Líbiának sem jelentett jó hírt (lásd 4. sz. táblázat). Az ország újraépítéséhez nagy szükség lenne a kőolaj-értékesítésből származó bevételekre, és ennek mind a már említett világpiaci ár csökkenése (2020-ban bedőlése), mind a kitermelt mennyiség hektikussága problémát jelent. Líbiának az OPEC tagjaként nyilvánvalóan kötelezettségei állnak fent a szervezetben, viszont az OPEC és OPEC+ elmúlt években hozott döntései nem kedveztek Líbiának. Nem is meglepő módon Líbia nem volt részese a 2017-ben életbe lépett megállapodásnak (Nigériával egyetemben), ráadásul a 2016 és 2020 közötti egyoldalú termelés-növekedés egyenesen veszélyeztette a megállapodást, mivel az ország a minél nagyobb volumenű kőolaj-kitermelésben volt érdekelt.³³

KONKLÚZIÓ

A tanulmány arra vállalkozott, hogy bemutassa az észak-afrikai országok – elsődlegesen Algéria, Egyiptom és Líbia – szénhidrogén-készletekkel kapcsolatos szakpolitikáját az OPEC szemüvegén keresztül. Az OPEC a globális szénhidrogén piac

²⁸ A líbiai Iszlám Állam természetéről és kialakulásáról szóló összefoglalót lásd: Beccaro, 2020.

²⁹ Oil and Gas in a New Libyan Era: Conflict and Continuity, 2019.

³⁰ Forrás: <https://tradingeconomics.com/libya/crude-oil-production>

³¹ Forrás: Oil and Gas in a New Libyan Era: Conflict and Continuity, 2019. és Zaptia, 2019.

³² Lewis, 2018.

³³ Gupte, 2020.

legnagyobb befolyással bíró szervezete, amely bár nominálisan kevés államot tömörít, a legnagyobb készletekkel rendelkező országok tömörítésével mégis monopol helyzetben van. Összegezve a tanulmány során leírtakat, az alábbi megállapítások tehetők.

- Az Arab tavasz óta eltelt időszakban, azaz mintegy tíz év alatt az észak-afrikai országok továbbra is számos politikai, gazdasági, biztonsági, társadalmi, stb. kihívással küzdenek. Bár ezen országok stabilitása viszonylag nagy szórást mutat – például Líbiában 2014-től a kézirat lezárásának idejéig is aktív polgárháborús viszonyok álltak fent, míg Egyiptomban az elnök sikeresen megerősítette a hatalmát – általános tendencia, hogy az Arab tavasz nem hozta el számukra a várt változásokat.
- A 2011 és 2020 közötti időszakban az OPEC megerősítette a nemzetközi szintén betöltött szerepét azzal, hogy az OPEC+ együttműködés révén újabb államokat tudott bevonni a mélyebb együttműködésbe. Másfelől az OPEC tagok közötti feszültségek – például Szaúd-Arábia és Irán – meghatározzák az együttműködés kereteit.
- Az Egyesült Államok különutas szénhidrogén-politikája veszélyezteti az OPEC célkitűzéseit, ráadásul az amerikai külpolitika – például újabb és újabb szankciók kivetése az OPEC tagállam Iránra – gyengíti az OPEC tagállamok érdekérvényesítő képességét is.
- Az Egyesült Államokon túlmenően Líbia is veszélyeztetheti az OPEC kitermelési megállapodásait. Az észak-afrikai régió legnagyobb szénhidrogén-készletekkel rendelkező országának ugyanis a sokéves belső fegyveres konfliktus után nem sok bevételszerzési lehetősége maradt, mint a kőolaj-, és földgázkészletek értékesítése. Ezt ugyanakkor maga a polgárháború alakulása is erőteljesen befolyásolja, mivel a lelőhelyek és infrastruktúra birtoklása a hatalmi és fegyveres villongás egyik fontos részét képezi.
- A kőolaj-kitermelő országok számára a 2020-as év, a COVID-19 pandémiás helyzet nyomán fellépő gazdasági nehézségek okán kedvezőtlenül alakult. Tovább rontja ezen országok kilátásait, hogy számos szereplő – így az OPEC is – 2030. környékére teszi a kőolaj-fogyasztás tetőzését.³⁴ Mindez az instabilabb, kőolaj-kitermelésben érdekelt országok kilátásait, egyben az OPEC hosszútávú globális érdekérvényesítő képességét is ronthatja.

Összességében kijelenthető, hogy az OPEC működését egyidejűleg számos belső és külső tényező is negatívan befolyásolja, és mindez kifejezetten igaz a 2020-as évre. Mivel a COVID-19 pandémiás helyzet következményei – hasonlóan a 2008-as gazdasági világválsághoz, akár az Arab tavaszhoz – több évig biztosítanak kutatási lehetőségeket a tudomány művelői számára, jelen tanulmányt a későbbiekben érdemes lehet olyan nyomvonalon folytatni, amely a tanulmány lezárásakor fennálló válság középtávú hatásait vizsgálja meg az OPEC működésével összevetve.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Algeria hydrocarbon laws (2020), International Trade Administration. Elérhető: <https://www.trade.gov/market-intelligence/algeria-hydrocarbon-laws>

³⁴ Seeing the barrel half full, OPEC rolls out oil forecast, 2020.

- Algeria's Economic Outlook – April 2020 (2020), World Bank. Elérhető: <https://www.worldbank.org/en/country/algeria/publication/economic-update-april-2020>
- Background reference: Algeria (2019), U.S. ENergy Information Administration. Elérhető: https://www.eia.gov/international/content/analysis/countries_long/Algeria/Algeria_background.pdf
- Baxter, Kevin (2009): The 12 major oil & gas companies working in Libya, Oil&Gas. Elérhető: <https://www.oilandgasmiddleeast.com/article-6059-the-12-major-oil-gas-companies-working-in-libya>
- Beccaro, Andrea (2020): ISIS in Libya and beyond, 2014-2020, The Journal of North African Studies. Elérhető: <https://doi.org/10.1080/13629387.2020.1747445>
- British Petrol (2019). Elérhető: <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2019-natural-gas.pdf>
- Brown, Philip (2017): OPEC and Non-OPEC Crude Oil Production Agreement: Compliance Status, CRS Insight. Elérhető: <https://fas.org/sgp/crs/misc/IN10821.pdf>
- CIA World Factbook, Crude Oil – Proved Reserves. Elérhető: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2244rank.html>
- Declaration of Cooperation OPEC and non-OPEC (2017), OPEC: Elérhető: https://www.opec.org/opec_web/static_files_project/media/downloads/publications/Declaration%20of%20Cooperation.pdf
- Lewis, Aidan (2018): How unstable is Libya's oil production? Reuters. com. Elérhető: <https://www.reuters.com/article/us-libya-oil-explainer/how-unstable-is-libyas-oil-production-idUSKBN1GH2LY>
- Global Energy Statistical Yearbook (2020). Elérhető: <https://yearbook.enerdata.net/natural-gas/world-natural-gas-production-statistics.html>
- Gupte, Eklavya (2020): Libyan recovery could neutralize OPEC's plans to cut deeper, S&P Global. Elérhető: <https://www.spglobal.com/platts/en/market-insights/latest-news/oil/030420-libyan-recovery-could-neutralize-opecs-plans-to-cut-deeper>
- Mammadov, Rauf (2019): OPEC+ agrees to production-cut extension and new charter amid rising Middle East tensions, Middle East Institute. Elérhető: <https://www.mei.edu/publications/opec-agrees-production-cut-extension-and-new-charter-amid-rising-middle-east-tensions>
- Methodology, Standard country or area codes for statistical use (M49). United Nations, Statistics Division. Elérhető: <https://unstats.un.org/unsd/methodology/m49/>
- Oil and Gas – Hydrocarbons (2019), International Trade Administration. Elérhető: <https://www.trade.gov/knowledge-product/algeria-oil-and-gas-hydrocarbons>
- Oil and Gas in a New Libyan Era: Conflict and Continuity (2019), Oxford Institute for Energy Studies. Elérhető: <https://www.oxfordenergy.org/wpcms/wp-content/uploads/2019/02/Oil-and-Gas-in-a-New-Libyan-Era-Conflict-and-Continuity-MEP-22.pdf>
- Oil and Gas industry in Algeria: an overview (2018Ö), Trace-Software.com. Elérhető: <https://www.trace-software.com/blog/oil-and-gas-industry-in-algeria-an-overview/>
- OPEC adatbázis, OPEC. Elérhető: https://asb.opec.org/data/ASB_Data.php

- OPEC bulletin, 6-7/18 (2018), OPEC. Elérhető: https://www.opec.org/opec_web/static_files_project/media/downloads/publications/OB06_072018.pdf
- Ortiz, Gonzalo (2014): OPEC – Fifty Years Regulating Oil Market Roller Coaster, IPS: Elérhető: <http://www.ipsnews.net/2010/09/opec-fifty-years-regulating-oil-market-roller-coaster/>
- Palmer, Robert – Bensoussan, Celine – Elbar, Frederic – Sayah, Samir (2009): Algeria: The Algerian Hydrocarbons Regulations, Mondaq.com. Elérhető: <https://www.mondaq.com/oil-gas-electricity/86988/the-algerian-hydrocarbons-regulations>
- Seeing the barrel half full, OPEC rolls out oil forecast (2020), Al Jazeera. Elérhető: <https://www.aljazeera.com/economy/2020/10/8/to-pump-or-not-to-pump-opec-sees-rise-then-fall-in-oil-demand>
- The 10th (Extraordinary) OPEC and non-OPEC Ministerial Meeting concludes (2020), OPEC: Elérhető: https://www.opec.org/opec_web/en/press_room/5891.htm
- The Suez Canal and SUMED Pipeline are critical chokepoints for oil and natural gas trade (2019), U.S: Energy Information Administration. Elérhető: <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=40152>
- World's largest oil reserves by country (2020), Oil Now. Elérhető: <https://oilnow.gy/featured/worlds-largest-oil-reserves-by-country/>
- Zaptia, Sami (2019): Egyptian oil companies to resume suspended oil projects in Libya: NOC, Libya Herald. Elérhető: <https://www.libyaherald.com/2019/10/29/egyptian-oil-companies-to-resume-suspended-oil-projects-in-libya-noc/>